

wen van de generatie na hem. *David van Gesscher* is een prettig leesbaar boekwerk geworden, dat een ieder die zich interesseert voor de geschiedenis van de vaderlandse heekunde, van harte kan worden aanbevolen.

W. Veltheer

W. Ph. te Brake, *Regents and rebels. The revolutionary world of an eighteenth-century Dutch city* (Studies in social discontinuity; Oxford-Cambridge, Mass.: Basil Blackwell, 1989, xix + 213 blz., £32.50, ISBN 1 55786 040 8).

In 1977 promoveerde de Amerikaanse historicus Wayne te Brake op het proefschrift *Revolutionary conflict in the Dutch Republic: The Patriot crisis in Overijssel, 1780-1787*. Sindsdien heeft de auteur een aantal artikelen over deze thematiek gepubliceerd. Tot een handelseditie van zijn proefschrift, dat in een kleine kring van specialisten als belangrijk werd gewaardeerd, kwam het echter helaas lange tijd niet. Het is bijzonder verheugend dat met het verschijnen van *Regents and rebels*, een sterk bewerkte versie van de oorspronkelijke dissertatie, nu een ruimer publiek kennis kan nemen van Te Brakes onderzoeksresultaten. Centraal thema van het boek is de patriotentijd te Deventer. Dit mag een zeer beperkt onderwerp lijken, maar de uitwerking is dat niet. Allereerst is er voor Deventer zelf een grote hoeveelheid bronnenmateriaal beschikbaar, die door de auteur uitputtend wordt geanalyseerd. Belangrijker echter is het feit dat Te Brake veel moeite doet om de lokale gebeurtenissen telkens in een breder perspectief te plaatsen. Nu eens kijkt hij door de microscoop, dan weer door de telescoop. Het resultaat is dat Deventer in het centrum van een aantal concentrische historische cirkels komt te liggen: die van de regionale, nationale en internationale geschiedenis van het betreffende tijdvak.

De kern van het boek is een gedetailleerd verslag van de ontwikkeling van de patriottenbeweging in één stad. Dit verslag levert soms zeer verrassende resultaten op. Op basis van een vergelijking van de lijsten van ondertekenaars van een viertal petitie's uit de jaren tussen 1782 en 1786 met de resultaten van de census van 1795 is Te Brake er in geslaagd de sociale positie en het politieke gedrag van een aanzienlijk aantal inwoners van Deventer te reconstrueren. Uit deze reconstructie blijkt dat de leden van de traditionele, op de lokale markt gerichte gilden van ambachtslieden en winkeliers een uiterst belangrijke rol speelden bij het ontstaan van de patriottenbeweging, onder meer vanwege hun sterke institutionele positie. Vanaf het moment echter dat de patriotten overgingen van het formuleren van negatieve eisen, zoals een beperking van de stadhoudelijke macht, tot het ontwerpen van een nieuwe constitutionele orde, veranderde dit beeld volkomen. Zelfs het gematigde Deventer concept reglement van 1786 ging veel van de oorspronkelijke voormannen van de patriottenbeweging te ver. De groep traditionele gildeleden had beperkte grieven en wenste handhaving of herstel van de eigen oude voorrechten, niet een nieuwe politieke orde met gelijke burgerrechten voor katholieken en protestanten. Veel traditionele gildeleden bekeerden zich in 1786 en 1787 dan ook tot het orangisme. Degenen die in deze jaren patriot bleven of werden kwamen grotendeels van buiten deze traditionele gildenwereld en bepleitten een vervanging van het corporatistische bestel door een weliswaar niet modern-democratische, maar in ieder geval meer open politieke orde. Opvallend is overigens de belangrijke rol die in dit sociaal gemengde gezelschap was weggelegd voor de ongeschoolde loonarbeiders en dagarbeiders.

Door de ontwikkelingen in Deventer telkens te vergelijken met die in andere steden, met name in Zwolle en Kampen, plaatst Te Brake zijn stadsgeschiedenis in een comparatief perspectief. De rol van gilden en gildeleden blijkt telkens een kritische factor te zijn in deze vergelijkingen. De auteur wijst daarnaast met nadruk op het belang van bovenlokale verbanden voor zowel

patriotten als orangisten. Bij de patriotten van Deventer kwam dit bij voorbeeld tot uitdrukking in hun aandeel in de strijd rond de besluitvorming in de Staten van Overijssel, maar ook in hun actieve deelname aan zowel de organisatie van Vaderlandsche regenten als de nationale bijeenkomsten van vertegenwoordigers van vrijcorpsen. Het mocht echter allemaal niet baten, want ook in Deventer kwam de patriottenbeweging in 1787 tot een abrupt einde. Toch, zo meent de schrijver, zijn deze jaren van politieke strijd van cruciaal belang geweest. Ondanks de kortstondige triomf van de orangistische contrarevolutie was Deventers politieke cultuur namelijk zo ingrijpend veranderd door het revolutionaire optreden van de bevolking, dat een volledige terugkeer naar de oligarchische *status quo ante* niet langer tot de mogelijkheden behoorde: 'The 'People' of Deventer had entered politics to stay' (168).

Een van de meest interessante aspecten van het boek is dat de minutieuze weergave van de politieke ontwikkelingen in Deventer het mogelijk maakt om het door niemand voorziene ontstaan van nieuwe politieke denkbeelden uit de dagelijkse politieke conflicten te volgen. De schrijver benadrukt terecht dat het onjuist zou zijn de patriottenbeweging, zeker in haar latere fasen, te karakteriseren als een beweging in de ban van het verleden. Juist over de ideologische vernieuwingen van het patriottisme had men graag nog iets meer willen horen. Te Brakes sterke nadruk op het sociaal-politieke moment doet echter niets af aan het feit dat dit een voorbeeldige, originele en belangrijke *case study* is.

W. R. E. Velema

P. Lenders, e. a., ed., *Het einde van het ancien régime in België. Colloquium van zaterdag 3 december 1988 te Brussel* (Standen en landen XCIIH; Kortrijk-Heule: UGA, 1991, 338 blz., Bf 1920,-, ISBN 90 6768 173 3).

Dit boek brengt tien bijdragen van een colloquium dat in 1988 in het Algemeen Rijksarchief te Brussel plaats had. Het behandelt een brede waaier van problemen in zo wat alle soevereine gebieden, die eertijds de Zuidelijke Nederlanden vormden. Chronologisch gaat het hoofdzakelijk over de periode 1780-1795 en thematisch komen vooral de regionale instellingen aan bod. Daarom duidt specialist Piet Lenders in de algemene inleiding de bestaande verscheidenheid, terwijl hij tevens het ruimere, institutionele kader schetst. Hij wijst daarbij op de problemen inzake soevereiniteit, de talloze grensgeschillen en de divergentie van de binnenlandse structuren. Zo illustreert hij meteen hoe het particularisme de regel was. Het is jammer dat deze degelijke inleiding geen noten bevat en enkel maar een beperkte bibliografie.

Als tweede analyseert Jean-Marie Cauchies zorgvuldig een memorie, waarin de Staten van Henegouwen hun rechten tegenover Jozef II verdedigden. Hij geeft eerst de historische context van 1787 en situeert dan de samenstellers van deze nota. Vervolgens ontleedt hij de tekst zelf, somt de juridische bronnen ervan op en maakt de vergelijking met twee gelijkaardige vormen van protest. Zo toont hij mooi hoe de conservatieve, politieke actie en het anti-jozefisme van deze Staten en magistraten in een gedrukte bron vorm kreeg. Archivaresses Cécile Douxchamps-Lefèvre publiceerde reeds over Pierre-Benoît Desandrouin. Hier plaatst zij de lotgevallen van deze hoge ambtenaar in een breder perspectief tussen 1790 en 1795. Zij gebruikt de man om beknopt de reorganisatie van de centrale instellingen na de Brabantse omwenteling te belichten. Het is een geslaagde combinatie van een algemeen thema met een individuele geschiedenis. Archivaris Bruno Dumont brengt een zeer genuanceerde bijdrage over de regio Limburg, die toen bestond uit het gelijknamige hertogdom, het graafschap Dalhem en de Landen van